

ÉRZÉKI CSALÓDÁSOK.

(Vége.)

2. Fülcsalódás. A' fülnek működése a' hallás alá esendő tárgyak, a' hangok, nem olly általánosak 's anyagiak levén, mint a' látásé, nem is lehetnek annyira csalódást okozók; 's ezt annyival kevesbbé, mert a' hangok alaposágának megértéséhez, azaz valódiságuk megismeréséhez már művészi hallás kivántatik, melly azok megválasztásában gyakorlat által ügyességet szerzett legyen. Vannak azonban mégis fülesalódások, mellyek az életben nem ritkán tapasztaltatnak. Illyen, midőn egészen másnemű hangnak vélünk valamit, mint a' mi az valóban. Igy p. o. a' félénk utazó, fák lombjai mozdultának hangjában utonállók suttogását vagy zörejét gondolja hallani: midőn a' fa-csikorgást füttynek, valamely állat hangját emberének 'stb. gondolja. Illyen továbbá, midőn a' hang sokkal harsányabbnak tetszik, mint valóban, mit többnyire idegingerültség okoz; és — midőn egészen más iránybul, más helyrül gondoljuk jőni a' hangot, mint a' honnan valóssággal jön. — A' káprázatok köre is sokkal kisebb itt, mint a' látásnál; van azonban mégis. Egy illy legismertebb káprázat a' fül-csengés, zugás és patogás; mi azonban szintolly kevesse hang, mint az mit némelly zajos körülményekre, p. o. tengeri szélvészre, háborura 'stb. gondolva majdnem ugy vélünk hallani, mint akkor midőn azok hangja valóssággal illeté füleinket. Vannak betegségek, mellyekben ez vagy ama' féle hang kápráztatja a' betegeskedő füleit. Gyakori eset, hogy a' beteg, macskanyávogás, füreszelés, dobolás 'stb. nesze által (káprázatban) háborgattatva, zugolódni kezd; nem különben, hogy édes melodiákat, kedves éneket, dalt 'stb. hall ez vagy amaz hangszeren játszani vagy énekelteni, ismét csak káprázatilag. — Vannak örültek is, kik fülkáprázatban szenvednek. Bergmann egy charentoni örültrül mondja uti emlékirataiban, hogy miután az vele egy ideig egész józanon 's bizodalmosan beszélgetett, egyszerre azzal fordult hozzá, hogy most már egy kis zenével is gyönyörködteti. Ekkor ajakihoz vivé rövid botoescskáját, 's némelly fuvolyai hangot utánozván szájával, hatalmasan fuvá, azt híven egyszermind, hogy azzal öt felségesen mulatja. Figyelmezteté azután Bergmann, hogy az ő botoescskája nem fuvolya (flauta) 's hogy fuvolyai hangokat csak furrott testből lehet előidézni a' lég mozgalmai által, nem pedig tömeges anyagbul, minő az ő botoescskája. Az igaz, válaszolt a' fülkáprázatos, — az mind igaz; de még is csak hallja ön, hogy én azon fuvok, 's hogy szépen játszom az én fuvolyámon, melly tulajdonkép nem fuvolya. — Különben csendes magaviseletű volt e' beteg, vidáman járt kelt, 's egyéb dolgokrul helyesen ítél. — Vannak továbbá betegségek, mellyekben szózatokat vél a' beteg hallani, emberektül, angyaloktul 'stb., mik azután egyéb előítéletekhez csatlakozva mesés dolgok kutféjévé lettek a' sötétebb századokban.

3. Orr- vagy szag-csalódás csak egy van, t. i. a' meg nem választhatási zavarbul eredő tévedés. Káprázat miatt azonban gyakorta szagolni vélünk ollyasmít, mit valóssággal csakugyan nem szagolunk. Igy sokszor kéneső-, vagy halottszag kápráztatja

szaglásunkat. Gyakran csatlakozik egyébiránt ez, más érzéki káprázatokhoz, 's akkor a' legkülönbözőbb változásokon visz keresztül.

4. Izc saló dás, szintolly ritka mint az előbbi, kivévén a' betegségeket, hol ez nagy szerepet játszik. Káprázatok szinte csak beteges állapotban szoktak leginkább történni.

5. Tapintat- vagy tag érzési-csalódás, a' közönséges életben igen ritkán fordul elő, minthogy tapintati érzékeink igen is gyakorlottak. Annyival gyakoribb azonban a' káprázat, p. o. meleget érezve ott, hol meleg nincs, fájdalmat ott, hol fájdalom nem lehet (mint a' csonka tagok elvágott részében). Különösen uralkodik a' tagézési káprázat eszelőseknél. Volt p. o. ki olly hidegeknek vélte tagjait, hogy azoknak természeti melegségét máskép vissza nem nyerheti, hacsak tűzbe nem veti magát, mit három izben cselekedett is, honnan azonban gyors segítség által élve mentették meg. — Volt ki olly hőséget érte, hogy a' pokol tűzében vélte magát. — Volt kit a' súly érzése kápráztatott, 's ki azt gondolá, hogy az egész világ hátán hordozza, folyvást attul rettegén, hogy az onnan leesik, 's őt az egész emberiséggel együtt agyon zuzza. Legföltűnőbb káprázat az eszelőseknél az, midőn tulajdon testét nem többé az előbbinek, hanem egészen másnak, sokszor nem is csontbul és husbul valónak véli. Voltak, kik, magokat farkasoknak, macskáknak, kakasoknak 'stb. gondolák; voltak, ki testüket viaszbul, vajbul, egyes tagjaikat üvegbül, szalmából 'stb. lenni gondolák; sőt voltak, kik önmagokat holtanak tartották.

Messze vezetne, ha itt egyes példák fölhordásába, 's külön külön tagok káprázati állapotjának elszámlálásába ereszkednénk; legyen elég csupán az ugynevezett boszorkány-nyomást érinteni, melly nappal szintugy történhetik mint éjszakán, 's leggyakrabban nem vértolulás, hanem káprázat által okoztatik.

Végre még csak azt érintjük, hogy valamint egyes érzéki csalódás vagy káprázat lehet, ugy lehetséges az is, hogy minden érzékek egyszerre csalódjanak vagy kápráztassanak, 's ez az — mi legtöbbsnyire az eszellősséget okozza, az érzékek olly rendkívül különbözősége által annyira megzavarván az elmét, hogy az többé e' vagy ama' tekintetben önmagán 's a' kültárgyakon eligazodni nem tud.

SEMSEY,

VÁROSINK VIRÁGOZTATÁSA.

(Folytatás.)

Városai' jólétének és nagyságának jókora részét Anglia a' tengeri hajózásnak köszöni. E' hajózás' hasznainak összehasonlítása a' szárazföldi szállítással megmutatá az angoloknak általában az olcsó szállítás' hasznait 's azon eszmére vezérlé őket, hogy a' belföldi szállítást csatornák által könnyítsék, mellyeknek nagy hasznát a' régi egyiptusiaknál, a' chinaiaknál és hollandusoknál tanulák ismerni.

A' csatornák jóval felmulják a' folyamokat a' szállítás' könnyítésében, főleg ott, hol az ár sebes 's a' mélység csekély, minthogy azon nem függ az ember a' szél' mentétől 's fel és le egyforma könnyűséggel haladhat. Mig a' folyamokon a' hegyközi haladás olly kevéssé van hatalmunkban, hogy gyakran ötször sőt tizszer több időt kell uton vesztegetnünk, kedvező szél és vizállás mellett, a' csatornán minden időben (a' fagyásét kivéve) rendszeren haladhatni. A' hegyi folyamhajózás' e' határozatlansága 's lassúsága nagy veszteségekkel jár. Először drágítja a' völgyi hajózást, mivel a' hajós a' visszaszállítás' veszélyeit és csekély jövedelmét a' völgyi áruk' szállítására, kénytelen róni. Sok folya-

mon, mint p. o. a' felső Rajnán Bázelnél, a' Dunán Ulmnál, a' felsőSusgehannahn Észak-amerikában, a' felső Elbén 'stb. még hasznosabbnak tartják a' hajósok, ott, hová eveznek, hajóikat is eladni, mint visszaevezni, mi mellett természetesen az építési költségek' egy részét elvesztik. Továbbá a' lassu hegyi szállítás [drágitja a' portékákat, midőn azok' értékének a' szállításra eső kamatját neveli, 's végre a' vízveszély által. E' veszteségek gyakran olly nagyok, hogy e' kereskedők belföldön azon portékáknak, mellyeket a' tengeri kikötőkbul kapnak, nagy részére nézve többre becsülik a' szárazföldi mint a' folyami szállításmódot.

Milly viszonyban áll azonban a' szárazföldi szállítás a' csatornaihoz, abból ki-vehetni, hogy egy ló a' jó csatornán könnyen 30- sőt 40 szer is többet von, mint a' legjobb országuton. Ezáltal a' város' vidéke szükségeinek megszerzésére 's termékeinek eladására nézve öt sőt tízszer nagyobbra is terjed, 's ennek szükségkép hasonló irányban kell maga után vonni nagyobbulását és gazdagulását. Hogy pedig ez nem csupa elmélet, hanem lettdolgok által megmutatott igazság, China' példája mutatja, mellynek városai, a' mellyek közt némellyik több millió embert számlál, csupán azon ország' roppant terjedelmű csatornarendszere által növeltettek olly nagyokká; mutatja Hollandia' tapasztalása is, melly csatornarendszerének köszöni leginkább városai' nagyságát, 's végre Anglia' és Északamerika' példája. Milly könnyű volna hazánkban a' közlekedést, 's az utak rossz-sasága miatt mintegy elszigetelt vidéki városok emelkedését, virágzását szinte hasonló módon eszközölni! midőn a' csatornázásra, lapjaink 40, 42, 3 és 4ik számai szerint olly igen alkalmas folyóink vannak, a' legkülönbözőbb irányban. De nálunk hiányzik az akarat és egyértés! Lássuk mit tön Anglia. Csak 1772-ben, tehát száz hetvenhét évvel később, mint IV. Henrik az első csatornát, a' briarit, Franciaországban megkezdette (1605), építék az angolok első csatornájakat a' birminghamit. Ezt követék Bridgewater herczeg' nagy vállalatai 's miután azok fényesen sikerültek, számos egyebek. 1800-ig, tehát mintegy 30 év, lefolyta alatt, Anglia 87 nagy csatornát épített, mellyek összesen 2475 7/8 mértföldnyi hosszúságúak! E' nagy csatornák' elágazásait a' kisebbekkel együtt valamivel többre vehetni 500 mértföldnél, ugy hogy Anglia általában mintegy 3000 mértföldnyi csatornákat bír 1800 óta csak mintegy 150 mértföldnyi építettet, a' két legutolsó 1822-ben és 1829ben. A' vasutak' időszakát tehát 1800-tól lehet számítani. Ez időtül 1830ig ki kellett magokat képezniök és küzdeniök, hogy felsőbbsegöket a' csatornák felett kivijják.

Azonban bármennyit várhatunk is a' vasutaktól, az angol csatornák mégis ki-mondhatlanul sokat tettek az angol városok' nagyítására; mindazok, mellyek' mellettök feküdtek, rendkívül növekedtek ama' harmincz év' lefolyta óta, némellyek kétszer, néhány háromszor nagyobbodék. E' növekedést sok más ok is előmozdítá ugyan; de hogy a' csatornák annak fő okai voltak, mutatja az uj-yorki csatorna' példája, melly 12 év' lefolyta alatt nem csak Uj-York' városát, hanem azon status' belvárosait is kétszeresen nagyobbitá 's számos egészen uj városokat hozott életre; mutatja végre a' pennsylvaniai csatornák' bámulatos példája, mellyek Philadelphia városát olly hatalmasan emelik, hogy csupán 1833ban 2500 — két ezer öt száz! — ház építették. ('S mi — melleleg érintve, ha a' mi kis Pestünkben egy évben 20—30 ház építetik: csudálkozunk, örülünk, dicsekszünk, 's magasztaljuk előmenetünkét! —) ámbár a' város, rosz fekvése miatt a' tengeri hajózásra, kül kereskedésenket nagy részét Uj-Yorkhoz veszté el. Csatornai 's vasutai egyedül 1833ban 10 millio mázsa kőszenet hordtak belé (1824ben még csak 658,000-et), miáltal nem csak képessé lön roppant gyárak' alapítására, hanem egyszersmind 1397 hajói

terhet küldeni a' tenger felé, melly kereskedési ág inkább élénkíté kikötőjét, mint ezt valaha a' külföldi kereskedés tehetta. E' csatornák által kap most Philadelphia városa gabonát, húst és egyéb termékeket a' 100—300 mértföldnyire fekvő belföldtől, miket gyármaúiból fizet ki. Vegyük el az ott levő gőzhajókat, csatornákat és vasutakat 's a' város, jelen nagyságának ötöd részére olvadand vissza. 1750ben 20,000 lakosa volt most 180,000-nél több van, hihetőleg 1850ben közel fél millo lesz, 's még e' század' lefolyta alatt nagyobb leend, mint most London, föltevén, hogy a' város' ápolói elég okosak és munkások, hogy azon gyökereket, melyekből táplálékát veszi, gyarapítsák, szélesítsék, hoszszabbítsák.

(Vége következik.)

E L E G Y.

Kökény, mint sorvadás elleni gyógyszer. A' frauendorfi gyümöles-termesztő társaság folyóiratában a' kökényfák tövén találtatni szokott moh, méginkább pedig maga a' kökénybogyó, mint sorvadás elleni hathatós gyógyszer ajánlatik, olly formán, hogy a' megfőzött mohnak levébül, reggel és este folyvást egy nagy evőkanálnyit vegyen a' beteg, mindaddig, míg köhögése nem enyhül, vérköpeése el nem áll, szegezése, mellszorongásai nem tágtanak, 's állapotja egészen meg nem javul. Még gyorsabb orvoslatunk mondatik azonban ugyanott a' kökény-bogyó. Ugyanis, a' megaszalt kökényt, magjával együtt meg kell zuzni, 's egy maroknyit egy itcze vízben, felényire lefőzni, azután megszűrven, levébül reggel és este 2 evő kanálnyit bevenni. Ezzel való 5 héti élés, egy az orvosok által gyógyíthatatlannak nyilatkoztatott sorvadásost is egészen helyre hozott.

Vetni való ép mag. Folyóiratunk 8ik számában figyelmeztettük gazdáinkat a' vetések hiányosságának egyik gyakori okára, mi t. i. a' cséppel megzuzott szem ki nem kelése, 's ajánlottuk egyszersmind a' megválasztott maggabonának vesszővel tarozását. A' prágai gazd. folyóirat 9ik füzete még egy más körülményt is érint, mi szefint, a' héütött vagy máskép elsatnyult kalászkok magva is hiában vettetik földbe. Ennek pedig a' jó magtul lehető legkisebb fáradsággal elkülönzését az által hiszi ('s ezt alaposan) eszközölhetni, ha a' kévék kibontatlanul, csak derékon ütögetve csépettetnek, 's az igy kihulló szem a' mag-garmadához takarítottak.

Légtükrözés. Keletindianak Kuts nevű tartománya egyéb természeti ritkaságain, nagy mocsárjain, tengeröblein 'stb. kívül a' gyakori légtükrözetről is nevezetes. Ritka utazó késett még Kutsnak egyik vagy másik részén, a' nélkül, hogy a' legcsudásb szépségű légtükrözetnek szemtanuja ne lett volna, mi által mintegy tündérvilágba látszék áthelyezze.

Emberi szaporaság. Fraser Baillie szerint Futti Ali előbbi perzsa királynak mintegy 700 asszony volt a' haremében, kik neki 130 fiat 's 150 leányt nemzettek, de ezeknek ismét annyi gyermeke volt, hogy a' család tagjainak száma a' király halálakor 5,000-re ment.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előszethetni minden es. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztő-hivatalnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.